



İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (1): 408/430

Türkiye’de Göçmen Çocukların Katılım Hakkı

Right of Participation of Migrant Children in Turkey

Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU

Doç.Dr.,Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Sosyal Hizmet Bölümü
Assoc. Prof., Hacettepe University, FEAS, Department of Social Work

ratasu@hacettepe.edu.tr

Orcid ID:0000-0002-9635-7578

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / ArticleType : Araştırma Makalesi / ResearchArticle
Geliş Tarihi / Received : 07.10.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 26.02.2019
Yayın Tarihi / Published : 16.03.2019
Yayın Sezonu : Ocak-Şubat-Mart
PubDateSeason : January-February-March

Atıf/Cite as: ATASÜ TOPÇUOĞLU, R. (2019). Türkiye’de Göçmen Çocukların Katılım Hakkı. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (1), 408-430. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/43055/468025>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © PublishedbyMustafa YİĞİTOĞLU-KarabukUniversity, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. Allrightsreserved.

Türkiye’de Göçmen Çocukların Katılım Hakkı

Öz

Çocukların hayatın her alanına katılımı hem çocuk haklarının yaşama geçmesi hem de toplumsal iyi olma halinin artırılması açısından gereklidir. Ancak henüz birer yetişkin olmayan çocukların farklı mecralardaki kararlara nasıl katılabileceği pek bilinmemektedir. İlâveten, yaşadıkları toplumun dilini ve kültürünü bilmeyen göçmen çocukların katılımını sağlamak daha zordur. Bu çalışmanın amacı, çocukların katılım hakkını kavramsal olarak tartışmak, bu hakkı göçmen çocuklar açısından ele almaktır. Çalışmada öncelikle katılım kavramı tartışılacak, çocuk katılımının boyutları belirlenecek, katılım merdiveni kavramı açıklanacaktır. Daha sonra, dünya genelinde ve Türkiye’de göçmen çocukların durumu, yaşadıkları hak ihlalleri ve karşılaştıkları riskler ile ilgili bilgi verilecek, bu bilgiler ışığında çocukların refahını ve katılımını arttırmak için neler yapılabileceğine dair sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Çocuklar, Katılım, Çocuk Hakları, Sosyal Politika, Sosyal Hizmet.

Right of Participation of Migrant Children in Turkey

Abstract

Children’s participation in every area of daily life is necessary not only for accomplishing child rights, but also for increasing the social well-being. However, how children who are not grown-ups yet can participate in decision-making mechanisms in different medium remains a mystery. In addition, it is even harder to make migrant children who are not familiar with the language and culture of the host country participate. This study aims to discuss children’s right of participation conceptually with a special emphasis on migrant children. Firstly, the study will discuss the concept of participation, determine the dimensions of child participation and explain the concept of ‘ladder of participation’. Then it will provide information about the general situation of migrant children, as well as human rights violations and risks faced by them worldwide and particularly in Turkey and make social policy and social service suggestions concerning the things to be done to increase children’s welfare and participation in the light of these information.

Keywords: Migrant Children, Participation, Child Rights, Social Policy, Social Service



Türkiye’de Göçmen Çocukların Katılım Hakkı

“Yetişkinler durumu anlamıyor. Bir çocuk ne zaman katkı vermek ve katılmak için yetkin sayılacak? Eyer onlara katılma şansı vermezseniz, katılım için gerekli becerileri elde edemezler. Bize bu şansı erkenden verin ki, nasıl uçtuğumuzu görün.” (KhairulAzri, 17 yaşında, BM Çocuklar için Özel Oturum, Malezya delegesi, (Bellamy,2003, s.16))

“Kocaman bir alan küçük iki oğlan çocuğunun gözünde nedir? Onların ifade etmek istediklerini nasıl anlayabiliriz? Belki de anlatmak istedikleri daha iyi bir geleceğe ulaşma kararlılıklarıdır” NguyenChauThuyTrang (Bellamy,2003, s.16).

Giriş

2002 Yılında Johannesburg’da yapılan Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi’nde, BM Uluslararası Çocuk Konferansında 10 yaşındaki MingyuLiao çocukları temsilen konuşmuştu. Hangi çocukları temsil ediyordu, ne kadar ve neye dayanarak? Uluslararası alandaki bu temsiliyet, yeterliliği ve niteliği tartışılır olmakla birlikte çocukların sembolik olarak da olsa uluslararası sosyal politika alanına katılımının bir çeşididir. Bu zirvenin ardından, 2003 yılında Dünya Çocuk Raporu ‘katılım’ temasıyla çıkmıştır. Dünya zirvesinde çocukların gündeme getirdiği sosyal adaletle ilgili iki temel sorun vardır: İlki, zorla çalıştırma yani, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine maruz bırakılma ve ikincisi çocuk evlilikleridir. Çalışmalar göstermektedir ki, 18 yaş altı çocukların evlendirilmesi küresel bir sorundur ve Hindistan gibi örneklerde erken evlilikyaşı onbire kadar düşebilmektedir (Bellamy, 2003, s. 1). Zorla çalıştırma ve erken evliliklere maruz kalan çocuklar genelde kırsal alanlarda, yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşamaktadır. Ancak şehirlerde de çocuklar özellikle, kayıtdışı ekonomide çalışmaya, cinsel sömürüye ve yasal olmayan evliliklere maruz kalabilmektedir. Özellikle göçmen çocuklar çeşitli insan hakları ihlallerine karşı daha korunmasız durumdadırlar. Söz konusu BM raporunun üzerinden 14 yıl geçmiş bulunmaktadır. Günümüzde bir yandan göçmen çocukların sayısı her geçen gün artmakta ve bir yandan da çocuk katılımı hala tartışmamız, geliştirmemiz gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

Çocuk katılımı, evde çocuk-ebeveyn ilişkisinden başlayan, ailenin, okulun, yakın çevrenin, ülke ve hatta dünyanın geleceğini düşünürken hesaba katmamız gereken bir demokrasi kuralı olmalıdır. Çok düşünmeden sergilediğimiz tavırlardan, ürettiğimiz plan ve politikalara kadar, bireysel ve kolektif birçok eylemimizden ya da tepkisizliğimizden en çok ve en uzun süreli olarak etkilenenler çocuklardır. Madem olayların etkilerine en çok ve uzun süre çocuklar maruz kalıyorlar, o zaman çocukların seslerinin ve sözlerinin duyulması, onlara kulak verilmesi, düşünce ve kararlarının önemsenmesi gerekmektedir. Çocukların katılım hakkı, demokrasi ve insan



haklarının gerçek anlamda uygulandığı, bir yaşam için gereklidir. Çocuk katılımının somut boyutta nasıl sağlanacağı tartışılması ve geliştirilmesi gereken bir konudur. Bu çalışma, hem katılım hakkını kavramsal boyutta açıklamayı hem de bu hakkı, genel çocuk haklarından yararlanmada dünya genelinde sorunlar yaşayan bir grup olan göçmen çocuklar özelinde ele alarak Türkiye özelinde göçmen çocukların katılımını arttıracak sosyal politika ve sosyal hizmet uygulaması önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Göçmen çocukların katılım haklarını irdeleyen bu çalışmada, öncelikle katılım kavramı ele alınacak, daha sonra göçmen çocukların dünyada ve Türkiye’de karşı karşıya kaldıkları riskler ve insan hakları ihlalleri ortaya konacak ve son olarak, onların iyi olma hallerini ve çocuk haklarını sağlamak için katılımın nasıl kullanılabilmesine dair öneriler geliştirilecektir.

1. Çocuk Katılımı

The United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF] Çocuk Hakları Raporu’nda şu ifadeler yer almaktadır: “Çocuklar büyüyüp geliştikçe, katılım alanları giderek özel alandan kamusal alana doğru genişler” (Bellamy, 2003, s. 3). Bu noktada iki unsur çok kritiktir:

(a) Demokrasi hanede başlar: Evinde ebeveyn ve varsa kardeşleri ve birlikte yaşadığı diğer kişiler tarafından birey olarak görülmemen, katılım araçları ve yolları kendilerine sunulmayan çocuklar, kendilerini ifade etme yöntemlerini ve gerekli özgüveni ilk sosyal çevrelerinde geliştiremezler ve büyük olasılıkla kamusal alanda kendilerini ifade etmeyi bilmeyen ya da ifade edecek özgüveni olmayan bireyler haline gelirler. Maslow’un (1954) ihtiyaçlar hiyerarşisi bu bağlantının temelidir. Maslow’a (1954) göre bireyler öncelikle fizyolojik (hava, su, gıda ve dinlenme), ikinci olarak güvenlik, üçüncü olarak bağlanma ve sevgi (aile ve arkadaşlarla duygusal yakınlık, ve sevgi), dördüncü olarak güven (özgüven ve başkalarına değer verme) ve beşinci olarak kendini gerçekleştirme (kendisine uygun ve yapabileceği şeyleri yapma) ihtiyacındadır. Beşinci aşama olan bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmeleri için, ilk dört sıradaki ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. O zaman açıktır ki, çocukluk döneminde, fizyolojik ve güven ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen, bağlanma ve sevgi ilişkilerinin yeri olan hanedeki baskıcı ilişkiler içinde özgüvenin gelişmemesi ve başkalarına değer vermenin öğrenilmemesi yetişkinlik döneminde birey ve toplum düzeyinde yaşam kalitesini olumsuz etkiler. Çocukların katılım hakkı ve onların iyi olma halleri orta ve uzun vadede hepimizin iyi olmasının yegâne yoludur.

(b) İkincisi, göçmenler vatandaşların haklarına sahip olmayan, haklar bakımından daha dezavantajlı bir gruptur. İlaveten, buldukları ülkede statüleri yasal olmayan göçmenler vardır. Bu grup literatürde düzensiz göçmen ya da kâğıtsız göçmenler olarak adlandırılmaktadır (Lordoğlu, 2015, s. 31; Rittersberger-Tılıç, 2015, s. 85-87)..Kağıtsız göçmenler, güvenlik güçleri tarafından tespit edildiklerinde sınır dışı edilecek bir



gruptur; dolayısıyla, resmi otoriteden kaçarak, genelde yoksulluk içinde ve sömürüye açık bir halde yaşarlar. Bu gurubun içinde çocuklar da bulunmaktadır. Ancak yasal statüleri ne olursa olsun çocuklar, hem uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde hem de Türkiye dâhil birçok ülkedeki mevzuat uyarınca çocuk haklarından yararlanabilirler. İster kayıtlı ister kâğıtsız göçmen olsun çocukların korunması ve çocuk haklarını yaşaması uluslararası insan hakları hukukunun bir gerekliliğidir ve bu gerekliliği yerine getirmek için, yasa, sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında uygulamalara ihtiyaç vardır. Bunları geliştirmek içinde hem çocuk katılım kavramını hem de göçmen çocukların somut durumunu incelemek gerekmektedir.

2. Çocuk Katılımı Kavramının Boyutları

Dünya literatüründe çocuk katılımı kavramı üzerine en çok referans verilen tartışmayı Roger Hart ve Carroll Bellamy yürütmüşlerdir. UNICEF merkezli olarak yürüyen bu tartışma öncelikle katılım kavramını tanımlamaya odaklanmıştır. Bellamy’e göre (2003, s. 3) katılım, bir kişinin yaşamını doğrudan etkileyen ya da bir kişinin ait olduğu topluluğu etkileyen kararlara katılımıdır; katılım demokrasinin anlamıdır ve demokrasi seviyesinin ölçülebileceği bir kıstastır.

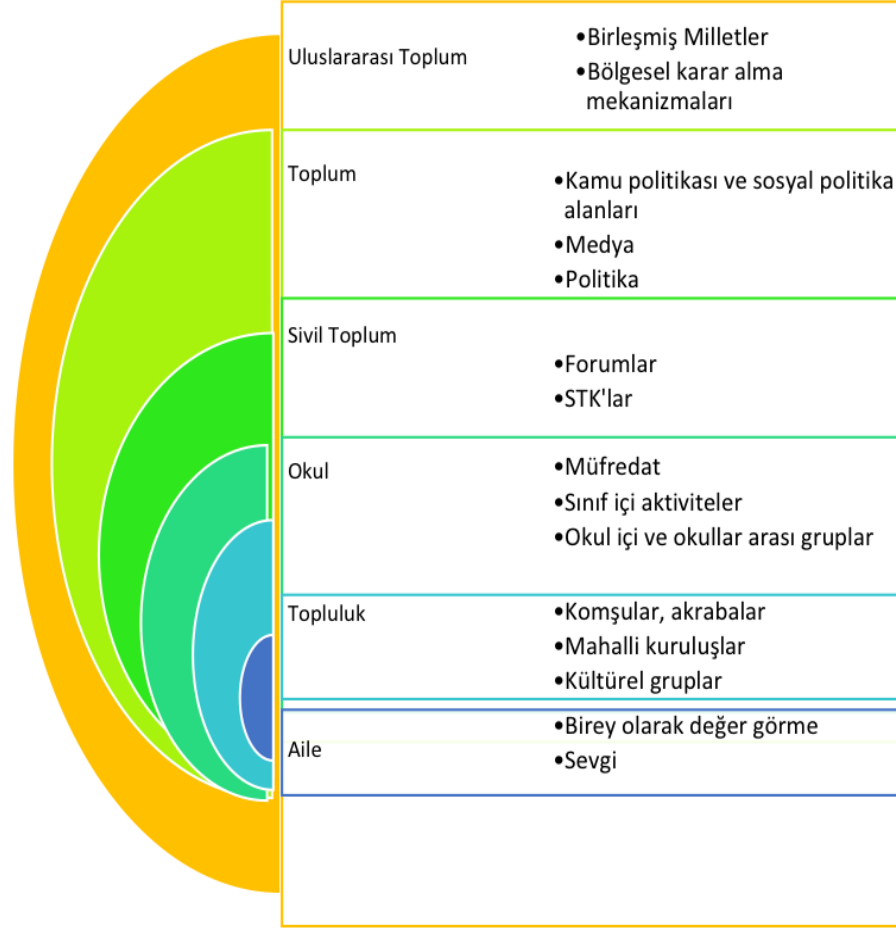
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme üzerinden yapılan birçok tartışmada katılım hakkı, çocuğun kendi hayatını etkileyen kararlarda fikrinin alınması şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak bir diğer önemli mesele de katılımın nasıl olduğu ya da olabileceğidir. Bu noktada sorulması gereken bazı sorular vardır: Hangi kararların çocuğun hayatını doğrudan etkileyen kararlar sayıldığına kim karar veriyor? Ya da konu seçimine kim karar veriyor? Örneğin, ailenin göç etmeye ya da bulunduğu yerde kalmaya karar vermesi ya da çocuğun hangi okulda okuyacağını belirlemesi, çocukların hayatını doğrudan etkileyen kararlardır. Ancak, seçenekler hemen her zaman ailenin ekonomik durumu ve sosyal ve kültürel değerler ile sınırlanır. Yani çocukları etkileyen kararlarda seçenekler sadece bireysel ya da ailesel etmenlerle belirlenmemektedir. Örneğin, bir çocuğun eğitime katılmasına dair seçenekler, parasız eğitimin yaygınlığı, kalitesi, kaçınıcı sınıfa kadar olduğu, ailelerin bu konuda teşvik edilip edilmediği, eğitim sisteminin göçmen çocuklara yasal olarak açık olup olmaması, müfredatın elverişli olup olmaması, eğitim politikası düzenlemeleri gibi değişkenlerden etkilenir. Pek çok ülkede eğitim politikasına vatandaş ya da göçmen çocukların söz söyleme imkanı ne kadardır, hangi önem sırasındadır? İlaveten, hangi çocuklar bu konuda fikir sahibi olabilecek bilgi ve bilişsel olgunluğa ve sözünü duyurabilecek iletişim kanallarına sahiptir?

Çocukların karar alma süreçlerine katılımının hangi konularda uygun olduğuna karar vermek yerine, onları hayatın içinde gelişen bireyler olarak kabul edersek, onların hayatın her alanına katılması gerektiğini görürüz. Bu durumda ‘çocuk katılımı’ kavramının boyutların ortaya konması gereklidir.



Bellamy'nin (2003) çalışmasını temel alarak çocuk katılımının boyutları Şekil-1'deki gibi şematize edilebilir.

Şekil 1. Çocuk Katılımının Boyutları*



*Bu şekil, Bellamy (2003) ve Uluslararası Çocuk Merkezi (t.y. a) çalışmasından esinlenerek yapılmıştır.

Katılım, ailede sevgi ve birey olarak değer görme ile başlar. Çocuklar gelişip ilişki kurdukları bireylerin sayısı arttıkça ailenin ötesinde çeşitli toplumsal kurumlar ile etkileşim içine girmeye başlarlar. Topluluk bazında, komşu ve akrabalar, yaşadıkları mahalledeki kreş, anaokulu, toplum merkezi, sanat ve kültür grupları gibi çeşitli kuruluş ve gruplarla ilişki kurarlar. Katılım için gerekli becerilerin geliştirilmesinde önemli toplumsal kurumlardan biri aile ise, diğeri de okuldur. Buralarda soru sormanın vemerakın teşviki, ezberin azalması, sorgulayıcı, katılımcı yaklaşımlar pedagojik açıdan çok gereklidir.



Cohen (2006, s. 202) çalışmasında sosyo-duygusal bilgi ve becerilerin katılımın temeli ve demokrasinin gereği olduğunu vurgulayarak, okullarda sadece akademik başarıyı hedeflemenin yeterli olmadığını belirtmektedir. Ona göre okullarda sosyal, duygusal ve etik bilgi ve becerilerin geliştirilmesini hedefleyen pedagojik yöntemler kullanılmalıdır. Okul yılları ilerledikçe çocukların katılmaya başlayacağı diğer bir alan ise sivil toplum ve toplum bazında medya, politika, eğitim, sağlık, istihdam, gençlik politikaları gibi çeşitli kamu ve sosyal politikalarıdır. Uluslararası düzen ve ilişkiler de çocukların hayatlarını etkilemektedir. Afrika ve Orta Doğu’daki savaşlar, dünya genelindeki mülteci politikaları, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere ayrılan bütçelerin azalması, bugün milyonlarca çocuğun hayatını olumsuz yönde değiştirmektedir. Doğanın kirlenmesi, küresel çevre ve enerji politikaları ise onların yetişkinliğini etkileyecektir. Dolayısıyla, bölgesel ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası düzeydeki karar alma mekanizmalarında da çocukların seslerinin duyulması ve ihtiyaçlarının göz önüne alınması için çocuk katılımı gereklidir. Katılım alanlarının genişliği düşünüldüğünde sorulacak soru, “Çocuk katılımı nasıl olabilir, yapılabilir mi?” sorusudur.

3. Çocuk Katılımının Önemi, Değeri, Yapılabilirliği

Aslında çocuklar hayata her zaman bir şekilde katılırlar, kimi zaman gönüllü olarak ve kendi fikirlerini ifade ederek, kimi zaman gönülsüz olarak ya da zorla ya da susarak, saklanarak katılırlar. Katılım, çok çeşitli biçimlerde olabilir, farklı biçimlerde taraf olma, paydaş olma, seyirci olma, aktif eyleyici olma, fikir verme, pazarlık etme, taviz verme gibi. Katılımın her şekli olumlu da olmayabilir. Genelde hayatın çeşitli alanlarında çocukların katılımları pasif ve yetişkin merkezli olarak gerçekleşmektedir. Bu katılımlar sömürücü, istismar edici de olabilir, örneğin, çocuklar kimi zaman ailelerinin hayat mücadelelerine çalışarak ya da erken yaşta evlendirilerek katılırlar. Nitekim, Alderson ve Goodey (1996, s.115) çalışmalarında, çocukların yetişkin merkezli bir dünyada marjinalleştiğini, yetişkinlerin çocukların yaşamlarını kısıtladığını ve kontrol ettiğini belirterek; yaşanan pek çok sorunun çocukların bilgi ve beceri yoksunluğu nedeniyle değil, yetişkinlerin kararları nedeniyle olduğunu altını çizerek.

Katılım, yetişkin merkezli biçimde yani yetişkinlerin belirlediği biçim ve koşullarda, çocukları katılıma zorlayarak yapılması dar anlamda katılımdır. Çocuk katılımı dar anlamda katılım olmamalıdır. Amaçlanan, çocukların kararlara, gönüllü ve bilgilendirilmiş katılımlarını sağlamaktır. Katılım genelde, söz söyleyebilme, sözünün dinlenmesi olarak düşünülmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına dair Sözleşmeye İlişkin Genel Yorumları (Uluslararası Çocuk Merkezi (t.y. b) çerçevesinde de katılım, ağırlıklı olarak çocuğun kendisini doğrudan etkileyen kararlara katılımı, yani bazı konularda onun dinlenmesidir. Komite, çocukların toplum yaşamına katılımı için ise, yerel gençlik



parlamentolarının, belediye çocuk konseyleri gibi kuruluş yapılanmalarını önermekle yetinmektedir.

Dar anlamda katılım çocuğu oldukça pasif bir yere koymaktadır. Oysa çocuk haklarının gerçekleşebilmesi için gerekli olan aktif katılımıdır. Dar anlamda katılımdan aktif çocuk katılımına geçmek kolay değildir; çünkü bir sosyal inşa olarak çocukluğu yetişkinlikten ayıran sınırlar vardır. Toplumsal yapıda yetişkinlik ile çocukluğu birbirinden ayıran sınırlardan bazıları bilgili olma, karar verme ve söz sahibi olmadır. Katılım meselesi, bu sınır çizgilerini aşındıran, çocuklar ve yetişkinler arasındaki iktidar ilişkisinin rengini değiştirebilecek, böylelikle toplumsal değişim yaratmaya da haiz bir meseledir.

Göçmen çocukların katılımı ise, hemen her ülkede hak ve ödevlerin dayandığı temel olgu olan vatandaşlık tanımının ötesinde insan haklarının evrenselliği bazında bir katılım demektir. Devletlerin sadece kendi vatandaşı olan çocukların haklarını garanti altına almak ve bu hakların kullanılmasını sağlamakla değil, ilaveten egemenlik alanı içinde bulunan tüm çocukların haklarını sağlamakla yükümlü olmaları, dahası göçmen çocukların sosyal anlamda kendilerini doğrudan ve dolaylı etkileyen konularla ilgili karar alma mekanizmalarına katılmaları demektir. Bir sonraki aşamada ise, küresel sorumluluk düzeyinde tüm çocukların haklarının tanınması, korunması ve sağlanması için üçüncü kuşak insan haklarının genişletilmesi ve uygulanması bağlamında da çocuk katılımını sağlamayı bir politik hedef olarak koymak anlamlı olacaktır.

Uygulamada katılımın farklı türlerini Roger Hart (1992, s. 7) katılım merdiveni ile sınıflandırarak kavramsal tartışmaya ışık tutmuştur.



Şekil2. Roger Hart'ın (1992) katılımmerdivenikavramı



Hart'ın (1992) merdiven kavramı bir hiyerarşi çağrıştırmaktadır; bunu eleştiren yazarlar da vardır (Treseder, 1997). Ancak, sınıflandırmanın esasında manipülasyon ve göstermelik ya da dekor olarak sağlanan katılım yerine merdivendeki diğer tüm katılımların daha tercih edilir olduğu açıktır. Nitekim, Hart da (1992, s. 7-9) ilk üç basamağı “katılmama” olarak tanımlar. Dördüncü basamaktan itibaren olan farklı katılım türleri, farklı yaş ve gelişim düzeylerindeki çocuklar ve farklı konular bağlamında tercih edilebilirler. Katılımı sağlamak için çocukların yeteneklerinin geliştirilmesini desteklemek, onlara saygı duymak ve onları korumak için çevresel ortamların yaratılması gerekmektedir (Landsdown, 2005,s. 3-6). Bunun için de konuyla ilgili alanlarda özel programların oluşturulması gerekir. Çocukların farklı gelişim düzeylerine göre, yukarıda bahsedilen katılımları hayata geçirecek somut yöntemler gerekmektedir. McNeish ve Newman’a göre(2002, s. 188-200) başarılı katılım yöntemleri şu dört özelliği içerir:

- Yaklaşımların kısıtlılıklarına ve sorunlarına parmak basmak,
- Kurumsal yapıları ve süreçleri daha katılımcı hale getirmek,
- İçermeci (inclusive) bir katılım sağlamak,
- Çocuk ve gençleri motive etmek.



Önemli olan katılım kavramının altının doldurulması gerektiğini görmek ve katılımın çeşitli türleri olabileceğini fark etmek ve çocuk merkezli ve demokratik katılım üzerine daha çok fikir geliştirmek için tartışmaya devam etmektir. Katılımı hayata geçirecek programlara dair yukarıda bahsedilen bu dört özellik gerekli ama yeterli değildir. Bu özelliklere şunları eklemek gerekmektedir:

- Programlar biçim ve içerik açısından farklı gelişim düzeylerindeki çocuklara uygun tasarlanmalıdır.
- Çocukların merakını teşvik etmelidir.
- Programlar çocuklara aşağıdaki katılım becerilerini kazandırmalıdır.
 - bilgiyi arama ve bulma,
 - bilgi üzerinden fikir geliştirebilme,
 - fikrini ifade edebilme,
 - gruplara dahil olabilme,
 - grup içinde iletişim kurabilme,
 - bir karar sürecinde başkasının fikrini sorabilme ve dinleyebilme,
 - bir durumu analiz etme,
 - seçenekler içinden seçebilme,
 - başkalarının seçimlerine saygı duyma,
 - öneri geliştirebilme/sunabilme,
 - önerileri istişare edebilme
 - başkalarına insan onuru çerçevesinde davranma
- Programlar çocukların zaman içinde kendisi, çevresi, toplum ve dünya için sorumlulukduygusugeliştirebilmelerineyardımcıolmalıdır.

Orta ve uzun vadede esas mesele göçmen ve vatandaş tüm çocukların, eğitime, sağlığa, asgari yaşam koşullarına, savaşız güvenli bir ortama, şiddet, sömürü ve gelecek korkusundan arınmış bir yaşamakavuşmalarını sağlamaktır.Kısa vadede ise, göçmen çocukların evrensel haklarının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda göçmen çocukların katılımının sağlanması için hangi konulara ivedilikle eğilmemiz gerektiğine karar verilirken, onların göç sürecindeki yaşam deneyimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Sıradaki bölümde Türkiye’de göçmen çocuklar üzerine yapılan araştırma ve raporlardan derlenen bilgiler ışığında, göçmen çocukların genel durumu, yaşadıkları hak ihlalleri ve ihtiyaçları sıralanacaktır.

4. Göçmen Çocukların Küresel Durumu

Genel bir tanımlama yaparsak göçmen çocuklar, göçe katılan 18 yaşın altındaki herkestir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OrganisationforEconomicCo-operationand Development [OECD]) (2013) verilerine göre 2013 itibariyle dünyada 232 milyon göçmen vardır. 2000 ile 2010 arasında dünyadaki göçmenlerin artış hızı ikiye katlanmış



durumdadır. Kadınlar Kuzey yarı kürede yaşayan uluslararası göçmenlerin %52’sini, Güney yarı kürede ise %48’ini oluşturmaktadır. 2010 yılı itibariyle Birleşmiş Milletler (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2011) rakamlarına göre, dünya genelindeki göçmenlerin %15,6’sı 0-19 yaş aralığındadır; 0-9 yaş arası göçmenlerin sayısı 13,360,400; 10-19 yaş arasındaki göçmenlerin sayısı ise 19,954,300’dür. OECD’ye (2013) göre, 20 yaşının altındaki uluslararası göçmenlerden her 10 kişiden 6’sı gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Yani kısıtlı imkâna sahip çocuk ve genç göçmenlerin yarısından fazlası kısıtlı imkanlara sahip ülkelerde bulunmaktadır. Bu durumda açıktır ki, çocuk haklarının sağlanması açısından göçmen çocukların çoğu dezavantajlı bir konumdadır..

Rakamlar gösteriyor ki, “yoksulluk ve savaş ortamı gibi yaşam hakkını tehlikeye atan ortamlardan ve insan onuruna yakışmayan koşullardan kurtulmak için bir çare olan göçe çocuklar da aktif bireyler olarak katılmaktadırlar. Çocuklar sadece aileleriyle birlikte değil tek başlarına, yani refakatsiz olarak da göç edebilmektedirler. Ailelerinin ekonomik durumu yetersiz ise, -yoksul göçmenlerin vize almaları zorlaştığı için, kayıt dışı olma ihtimalleri de artmaktadır- genelde düzensiz göçmenlerdir” (Atasü-Topcuoğlu, 2014, s. 92). Dünya genelinde 19,5 milyon göçmen savaş ve baskıdan kaçmaktadır, yani mülteci; 2014 itibariyle dünya genelinde 1,59 milyon Suriyeli mülteciyi kabul ederek, en çok mülteci alan ülke Türkiye oldu (UN High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2014). Türkiye’de uluslararası geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin 2018 yılı itibariyle 3,5 milyona ulaşmıştır (GİGİM, 2018). Dünya genelindeki mültecilerin %51’ini çocuklar oluşturuyor (UNHCR, 2014).

İster aileleri ile birlikte, ister tek başlarına göç ya da iltica etsinler, yoksulluğun göçmen çocukların en ciddi sorunu olduğu söylenebilir. Yoksulluk ve eksik yasal düzenlemeler göçmen çocukların eğitimden mahrum kalmalarına ve erken yaşlarda çalışmaya başlamalarına neden olmaktadır. OECD (2013) verilerine göre 15 yaş ve üzeri uluslararası göçmenlerin üçte biri çok düşük eğitim seviyesine sahiptir. Ancak uluslararası göçmen çocukların genel eğitim ve sağlık durumlarına dair toplulaştırılmış veri bulunmamaktadır. Bu bilgi eksikliği konu ile ilgili politika üretmenin önündeki en önemli engeldir.

Göçmen çocuklar açısından özellikle değinilmesi gereken bir diğer ihlal çeşidi de insan ticaretidir. Aile ve çocukların yoksulluğu, eğitim ve bilgiye ulaşamamaları, yanı sıra ataerkin kültür ve gelenekler göçmen çocukların çocuk ticareti de dahil olmak üzere çeşitli ağır sömürü biçimlerine ve hak ihlallerine maruz kalmalarına neden olmaktadır. UNICEF’e göre (2005) dünya genelinde çocuk ticareti şunları içermektedir:

- Emek sömürüsü amaçlı çocuk ticareti,
- Ev hizmetçiliği amaçlı çocuk ticareti,



- Cinsel sömürü amaçlı çocuk ticareti,
- Askeri hizmet amaçlı çocuk ticareti (Çocuk askerler),
- Evlendirme amaçlı çocuk ticareti,
- Yasadışı evlat edinme amaçlı çocuk ticareti,
- Spor amaçlı çocuk ticareti,
- Dilendirme amaçlı çocuk ticareti,
- Organ temini amaçlı çocuk ticareti.

Dünya genelinde zorla çalıştırılanların %26'sını çocukların oluşturduğu tahmin edilmektedir (ILO, 2012). Ev hizmetlerinde kayıtdışı ve zorla çalıştırma, özellikle kız çocukları açısından ciddi bir risktir. Evlendirme amaçlı çocuk ticareti, 18 yaşın altındaki çocukların, para ya da menfaat karşılığında aileleri tarafından evlendirilmeleri demektir. Yazının başında da belirtildiği gibi, çocuk evlilikleri 2002 dünya zirvesinde de çocukların dile getirdiği bir sorundu. Afrika, Güney Asya ve Orta Doğu'da özellikle savaş ve yoksulluğun ağır olduğu bölgelerde erken evliliklerin sayısı daha yüksektir. Özellikle göçmen ve mülteci kız çocukları açısından erken evlilik ve evlilik amaçlı çocuk ticareti ciddi bir risk oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Çalışma Örgütü (ILO) raporuna göre dünya genelinde 40 milyon kişi zorla çalıştırılmaktadır; kız çocukları ve kadınlar bu toplamın %71'ini oluşturmaktadırlar; ve her 1000 çocuktan 4.4'ü modern kölelik yapmaktadır(2016, s. 4). Eurostat 2010-2012 verilerine göre, üye ülkelerde tespit edilen insan ticareti mağdurlarının %17'si 12-17 yaş aralığında, %2'si 0-11 yaş aralığındadır.2000 yılından itibaren 1000'den fazla çocuk Avrupa ülkelerinde fuhuş amaçlı çocuk ticaretinin mağduru olmuştur (Eurostat, 2015, s.11). İnsan ticareti, emek sömürüsü ya da cinsel sömürü ya da organ ticareti şeklinde olabilir. Bu üç şeklin yanı sıra, çocuklar, hafif ve kıvrak oldukları için deve yarışlarından futbola kadar çeşitli spor dallarında ya da yarışlarda kullanılmak içinde kaçırılmakta ya da alınıp satılmaktadır (Anwar, 2004; Donnelly ve Petherick, 2004; McDougall, 2008). Benzer biçimde çocuklar, dilendirme amaçlı insan ticaretine de maruz kalabilmektedir; bu amaçla temin edilen çocuklar kimi zaman tacirler tarafından sakat bırakılmaktadır (UNICEF, 2005). Organ ticareti amaçlı çocuk ticaretinin de küresel olarak ciddi bir sorun olduğu çeşitli çalışmalar (Budiani-Saberi ve diğerleri 2014;Shimazono, 2007) tarafından ortaya konmuştur.

Çocuk ticareti tüm çocuklar için bir tehlikedir, ancak, ailesinden uzak, bulunduğu ülkenin dilini, kurallarını bilmeyen, devlet tarafından genelde görülmeyen göçmen çocuklar bu tehlikelere çok daha açıktırlar. Bu nedenle küresel olarak göçmen çocukların haklarının sağlanmasının bir hedef haline gelmesi, ülkelerin kendi içlerindeki göçmen ve vatandaş tüm çocuklara çocuk haklarını aktif bir şekilde temin etmeleri gerekmektedir. Aktif temin



ancak çocuklarla iletişim kurarak, onlarla birlikte ve onların katılımı ile mümkündür.

Yukarıda ortaya konan göçmen çocukların maruz kaldığı riskler ve hak ihlalleri küresel insan haklarının tesisi için öncelikle hangi alanlarda göçmen çocukların katılımına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu alanlar şunlardır: Gerek uluslararası göç alan ve veren ülkeler arasında, gerekse Avrupa Birliği gibi uluslararası göç hareketlerini bölgesel düzeyde düzenleyen ulus-üstü kurumlar bazında göç yönetimi alanındakiyasal çerçeve ve kuralların tasarlanması ve uygulanmasında göçmen çocukların katılımı önemlidir. Hem göçmenlere yönelik sınır ve geri gönderme politikalarının hem de göçmen yerleştirme ve entegrasyon politikalarının tasarım ve uygulama aşamalarında göçmen çocukların sesleri işitilmelidir. İlâveten, çocuk işçiliği ve erken evlilikler ile mücadele, okullaşma ve sağlık alanındaki politikaların yapım ve uygulamasında hem vatandaş çocukların katılımı hem de göçmen çocukların katılımı gereklidir.

Ancak belirtmek gerekiyor ki, henüz bu konuda uluslararası kamuoyunun duyarlığı yeterli seviyeye ulaşmamıştır. Küresel bazda genel olarak çocuk katılımını izleyen çalışmalar çok azdır. Bu raporlamalar (SavetheChildren, 2014; 2015) genelde politika ve programlardan ziyade yapılan ilgili projelerdeki çocuk katılımına odaklanmaktadır. Bu raporlarda bazı önemli eleştiriler ve bulgular vardır. Örneğin, 120 ülkede insani programlar düzenleyen SavetheChildren (2013, s.4) kendi programlarının tasarım ve uygulamasında çalışanlar ile yaptığı araştırmada çocuk katılımına dair duyarlık olsa da anlamlı çocuk katılımının gerçekleşmediğini bulmuştur. Araştırmaya göre, çocuk katılımı en çok çocukların korunmasına yönelik programların uygulamasında gerçekleşmektedir; en düşük katılım ise insani politika ve programların tasarımındadır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye 193 ülke taraf olsada, çocuk haklarının dünyadaki durumu haritalayan çalışmalar (Humanium, 2015) göstermektedir ki, Afrika’nın pek çok bölgesinde çok ciddi sorunlar, Orta Doğu ve Kuzey Asya’da ciddi sorunlar, Türkiye, Balkan ülkeleri ve Güney Amerika’da ise dikkat çekici sorunlar bulunmaktadır. 190 ülkede çalışmalar yapan UNICEF’e göre, Dünya’da artan insani krizler ve savaşlar nedeniyle küresel olarak çocukların iyi olma halleri ve çocuk hakları alanındaki başlıca sorunlar, çocuk ölümleri, açlık, içme suyuna ulaşım, eğitim, barınma ve özgürlüktür (Fiorentino, 2018). Çocuk katılımı çocuklara insan onuruna yaraşır bir yaşamın ve haklarının sağlanmasında devletlerin koruma ve sağlama yükümlüklerini yerine getirirken mutlaka kullanmaları gereken bir yöntemdir.

Bu küresel hedefin yanında ülke bazındaki durum değerlendirmeleri ve yapılabilecekler yakın ve orta vade açısından önemlidir. Bu çalışma, göçmen çocukların durumu ve katılımları konusunda yapılabilecekler Türkiye açısından bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.



5. Türkiye’de Göçmen Çocuklar

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de göçmen çocuklar yeni yeni tartışılmaya başlanan bir konudur. Oysa göç sürecine çocukların katılması yeni bir olgu değildir. Son kırk yılda Türkiye’ye gelen kitlesel göçleri göz önüne aldığımızda yakın tarihte ülkemize hatırı sayılır miktarda göçmen çocuğun geldiğini, yerleştiğini hatta bazılarının burada yetişkinliğe ulaştığını tahmin edebiliriz. Söz konusu göç dalgalarının bazıları şunlardır: 1982 Afganistan, 1989 Bulgaristan, 1994 Çeçenistan. 2011 yılından beri Suriye’den savaştan kaçarak gelen gruplar, uluslararası geçici koruma statüsü ile Türkiye’dedirler ve 2018 itibarıyla bu grubun sayısının 3,5 milyonun üzerinde olduğu bilinmektedir (GİGİM, 2018). Suriyelilerin yanı sıra, ülkemize Avrupa dışından gelen birçok mülteci vardır, bu kişiler içinde dosyaları kabul edilenler, üçüncü güvenli bir ülkeye gitmek için Türkiye’de sıra beklemektedirler. Ancak bu bekleyiş bazen yıllarca sürebilmektedir. Ülkemizde “bekleyen” mülteciler de kendilerine has göçmen grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada bahsedilen geçmiş ve halen süren tüm göç hareketlerinin içinde çocuklar da bulunmaktadır. Bu göçmen çocukların bir kısmı Türkiye’de büyüyüp yetişkinliğe ulaşmıştır, bir kısmı ise halen çocuktur. Hali hazırda, dikkat edilmesi ve sosyal politikalara konu edilmesi gereken bir göçmen çocuk nüfusu vardır. Çalışmalar (Rittersberger-Tılıç ve diğerleri, 2013) göstermektedir ki, son on yılda karşılaşılan bir diğer çocuk göçmen grubu da refakatsiz küçüklerdir. Refakatsiz küçükler, tek başına göç eden ya da göç yolunda ailesini kaybeden çocuklardır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin 2018 yıllık istatistiklerine göre (UNHCR, 2018) Eylül 2018 itibarı ile en çok mülteci, Afganistan (164,000 kişi), Irak (143,000 kişi), İran (37,500 kişi), Somali’den (5,500 kişi) gelmektedir; buna ilaveten diğer ülkelerden (11,500 kişi) gelen mülteciler de bulunmaktadır. Türkiye’de sığınmacılar içinde çocukların oranı %32’dir. Hali hazırda, Afgan sığınmacıların %27’si, Iraklıların %43’ü ve diğer tabiiyettekilerin ise %20’si çocuktur. Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre (UNHCR, 2018), toplam 361,500 sığınmacı bulunmaktadır ve bunların %32’si çocuktur. Yaklaşık 115,680 mülteci çocuk bulunmaktadır. Savaştan kaçarak gelen Suriyeliler, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereğince geçici koruma statüsü ile ikamet ettikleri için, genel mültecilik istatistiklerinin dışında tutulmaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne [GİGİM] göre Suriye’den gelen ve Türkiye’de kayıtlı olan göçmen sayısı 3,567,658’dir (GİGİM, 2018). 0-18 yaş arasındakilerin toplam sayısı 1,398,315’tir. Kayıtlı Suriyeliler arasında 552,604 kişi 0-4 yaş; 478,325 kişi 5-9 yaş; 367,386 kişi 10-14 yaş ve 286,613 kişi 15-18 yaş aralığındadır (GİGİM, 2018). 2018 itibarıyla toplamda 1,513,995 göçmen çocuk bulunmaktadır. Yasadışı göç olaylarında yakalanan göçmen verilerine göre 2007 -2011 yılları arasında toplam 25,569 çocuk göçmen yakalanmıştır; belirlenen yasadışı göç içinde çocukların yetişkinlere oranı ise %17’dir (Atasü-Topcuoğlu, 2012, s. 42).



Yukarıda bahsedilen istatistikler açıkça göstermektedir ki, sosyal politikalar açısından ele alınması gereken 1,5 milyon göçmen çocuk nüfusu söz konusudur. Bu çocuklar, Türkiye’deki dili ve kültürü bilmeme ve öğrenme, kültürel farklılıkları hazmetme, ailelerinin göç sürecinde yaşadığı zorluklara göğüs germe gibi çok çeşitli zorluklarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Göçmen çocukların profillerine dair yapılmış bazı çalışmalar şunları göstermektedir:

(a) Aileler göç kararı alırken genelde çocukların fikrini sormamaktadırlar. Çocuklar göç yolculuğuna büyüklerin kararı ile başlamaktadırlar. Kimi durumlarda, özellikle gençlerin eğitim alması söz konusu olduğunda çocukların kendileri de göçmen olabilmektedirler. Çocukların tek başlarına uluslararası göç yollarına çıktıkları yaygın bir örnek de 14-17 yaş arası erkek çocuklardır. Bu çocuklar ailelerinin tek umudu olarak göç etmekte, çalışıp, para kazanarak bir gün ailelerini de yanlarına getirmeleri beklenmektedir. Ancak bu örneklerde de karar ne kadar çocuklara ait, ailenin yönlendirmesinin bu kararda ne kadar belirleyici olduğu henüz tam olarak bilinmemektedir.

(b) Göçmen çocuklar düzensiz göçün içinde ihmal, istismar, ağır çocuk işçiliği ve çeşitli insan hakları ihlallerine maruz kalmaktadırlar. Alan araştırmalarına (Atasü-Topcuoğlu, 2012, 2014) göre bunlar şöyle özetlenebilir.

- Yoğun ekonomik sıkıntılar,
- Kötü beslenme,
- Ebeveyn kaybı, yalnız kalma,
- İnsan ticaretine maruz kalma,
- En kötü koşullarda çocuk işçiliğine maruz kalma,
- Hijyenik olmayan, halk sağlığına aykırı koşullarda barınma,
- Eğitime ulaşamama,
- İhtiyaç anında tıbbiyardım alamama,
- Dil bilmeme,
- Sosyal ve kültürel uyumsuzluk,
- Sorunları çözmek için gerekli kuruluşlara ulaşamama,
- Yasal statüdeki belirsizlikler ve sosyal yardımlardan faydalanamama,
- Dil ve yasal statü sorunları gibi nedenlerle kendi görüş ve düşüncelerini açıklayamama,
- Post -travmatik stres bozuklukları,



- Haksız yere alıkonma,
- Aile içi şiddete karşı korumasız kalma.

Yukarıda özetlenen zorlukların aşılmasında ve sağlık ve iyi olma haline dair riskleri ortadan kaldırmak için göçmen çocukların hayatın çeşitli alanlarına katılımı gerekli bir araçtır. Son yıllarda Suriyeli çocuklar üzerine bölgeler bazında derinlemesine veri sunan çalışmalar artmaktadır. Bu literatür özellikle yoksulluğa ve yerel politikaların önemine dikkat çekmektedir. Kimi illerde göçmen çocuk işçiliği tespit edilmiştir. Yoksulluk, ebeveynlerin işsizliği, ailedeki birey sayısının fazla olması ve aileye maddi destek olma isteği, göçmen çocuk işçiliğinin nedenleri arasındadır (Harunoğulları, 2016). Göçmen çocukların uyumu ve katılımı için barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlar hareket noktası olmalıdır. Merkezi politikaların yanı sıra yerel yönetimler de aktif rol almalıdır (Çakırer-Özservet ve Sirkeci, 2016).

Çocuklar söz konusu olduğunda okul yaşamı eğitim hakkının sağlanması, uyum sağlama, yerel dili öğrenme, arkadaş edinme gibi pek çok konuda anahtardır. Okula katılım, göçmen çocukların hayatını ve yaşadıkları kente uyumunu olumlu etkilemektedir (Çakırer-Özservet, 2015). Mahalle ve okulda akran arkadaşlıkları, anlayışlılık, kabul düzeyi göçmen çocukların uyumunu hızlandıran faktörlerdir (Güzel, 2013). Öte yandan okullarda çalışmalar göstermektedir ki, göçmen çocukların okula katılımlarında çeşitli sorunlar bulunmaktadır (Ciğerci ve Güngör, 2016; Doğutaş, 2016). Bu zorlukların aşılmasında, ailelerin tutumunun yanı sıra idareci ve öğretmenlerin tutumu da önemlidir, çünkü bunlar okula katılımı ve devamu belirleyen önemli faktörlerdir (Sakız, 2016).

Bütün bu sorunların önlenmesi, oldukları durumlarda aşılması için, çocukların ve ebeveynlerin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, kaynakların sunulması, çocukların bu kaynaklara ulaşabilmesi, kullanabilmesi gerekmektedir ki tüm bunlar göçmen çocuklarla iletişim ve onların katılımını gerektirir. Bunlar öncelikle çocuklara ve göçmenlere insan haklarının sağlanması konusunda kaynak ayrılması ve göçmen çocukların katılımı için politik kararlılık ile mümkündür.

SONUÇ: Göçmen çocukların katılımı için neler yapılmalı?

Öncelikle altını çizmek gerekir ki, göçmen çocukların katılımının sağlanması, genel bir çocuk katılımı pekiştirme mekanizmasının oluşturulup, göçmenlerin de burada içerilmesi yolu ile olmalıdır. Türkiye çocukların katılım hakkını garantileyen birçok anlaşmayı imzalamış ve il çocuk merkezleri gibi kurumlar geliştirmiştir, ancak bu başlangıcı geliştirmek gerekmektedir. Hanelerden, mahallelere, okullara, hastanelere ve kentlere yayılan bir çocuk katılımı süreci için çaba harcanmalıdır. Bu da tüm çocukların haklarının tanınması, göçmen çocukların da tıpkı vatandaş çocuklar gibi çocuk haklarına sahip olduğu hukuk durumunun oluşması ve hayata geçmesiyle mümkündür.



Öncelikle yasal statü ve koruma hakları sağlanmalıdır, hakların gerçek anlamda sağlanması zaten katılımı da gerektirmektedir. Çünkü katılım hakkı ve diğer çocuk hakları birbirini gerektiren ilkeleri içermektedir. Kısaca çocuk hakları ve katılım hakkı aynı mantıksal bütünün parçalarıdır. Konuyla ilgili olarak nerelerden başlayabileceğimizi üç ana tema etrafında düşünebiliriz: (a) yasal statü, koruma ve sağlık (b) eğitim (c) çeşitli alanlarda sosyal politika ve sosyal hizmetler açısından kısa ve orta vadede yapılabilecekler.

(a) Yasal statü, koruma ve sağlık

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereği ülkeler sadece vatandaşı olan çocukları değil sınırları içindeki tüm çocukları korumakla yükümlüdür. Ancak bu yükümlülüğün uygulanabilmesi için yasa ve yönetmelik düzeyinde düzenlemelere ihtiyaç vardır. 2014 Nisan ayında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bu anlamda çok önemlidir. Yasada:

- Madde 22:Göçmenlerin Türkiye’de dünyaya gelen çocukların statüsünün belirlenmesini;
- Madde 34:Aile ikameti ile çocukların ikametini;
- Madde 59:Geri gönderme merkezlerinde aile birliğinin korunmasını, geri gönderme merkezindeki çocukların Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullara gidebilmesini;
- Madde 66:Tek başına göç eden refakatsiz çocukların korunmasını;
- Madde 75 ve 79:Refakatsiz küçüklerle yapılacak mülakat ve değerlendirmelerin usulünü düzenlemektedir.

Bu önemli düzenlemelerle birlikte,

- refakatsiz ya da ailesiyle birlikte bulunan ya da ikincil koruma statüsünden yaralanan tüm çocukların, yabancı kimlik numarasını ivedilikle almasını,
- anne-çocuk sağlığı hizmetleri başta olmak üzere halk sağlığı hizmetlerinden yararlanmalarını,
- çocukların dil öğrenerek eğitime ve sosyal hizmetler sistemine katılımını,
- aile içi şiddet, insan ticareti ve diğer istismar durumlarında koruma altına alınmalarını sağlayacak yönetmelik ve genelgelere ihtiyaç bulunmaktadır.

(b) Hem bireysel hem toplumsal bir yatırım: eğitim

Göçmen çocuklar ve göçmen kökenli çocukların okul başarıları, göç literatüründe incelenmiş bir olgudur. Takanishi’nin çalışması (2004) sadece



örgün eğitime erişimin değil, okul öncesi süreçlerde de göçmen çocukların desteklenmesinin gereğinin altını çizmektedir. Bütün çocukların genel okul başarılarını aşağıdaki faktörler etkilemektedir (Takanishi, 2004, s. 64):

- Sağlık durumu,
- Okul öncesi ve sonrası aile yaşantıları ve ait oldukları topluluk yaşantıları,
- Kreş öncesi öğrenme deneyimleri,
- Kreş,
- İlkokul yılları,

Bunlara ilaveten göçmen çocukların eğitime katılmalarını ve başarılarını etkileyen faktörler şunlardır (Takanishi, 2004, s. 64-74):

- Sekiz yaşına kadarki süre zarfında göçmen çocukların iyi olma halini etkileyen üç temel unsur, ailenin ekonomik yeterliği, sağlık hizmetlerine erişim ve erken eğitime erişimdir.
- Göçmen çocukların kreş ve anaokuluna gitmesi ve okul sonrası programlara katılmaları, üçüncü sınıftaki başarı düzeylerini etkilemekte ve etnik gruplar arası başarı farklılıklarını azaltmaktadır.
- Göçmen ailelere verilen dil ve okuryazarlık programları, hem ebeveynlerin hem de çocukların dil becerilerini geliştirmede olumlu sonuçlar sağlamaktadır.
- İyi düşünülmüş okul öncesi ve okul sonrası programların genel özellikleri şunlar olmalıdır:
 - Uzun süreli olma,
 - Eğitim programının çocukların gelişimsel özelliklerine göre dizayn edilmiş olması,
 - Öğretmenlerin üniversite mezunu olması,
 - Sınıflardaki öğrenci sayısının az olması,
 - Ebeveyn katılımının sağlanması.

Göçmen çocukların sadece okullaşmalarını sağlamak değil, aynı zamanda göçmenlerin yoğunluklu oldukları okullarda yukarıdaki prensiplere uygun müfredat ve okul sonrası bakım eğitim ve kaynaştırma programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

(c) Çeşitli alanlarda sosyal politika ve sosyal hizmetler açısından kısa ve orta vadede yapılabilecekler



Kayıt, koruma, sağlık ve eğitim alanındaki önerilere ilaveten sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında göçmen çocukların katılımını sağlamak için şunlar yapılabilir:

- Toplum merkezleri, gençlik merkezleri, okul sonrası merkezleri ve kreşler vasıtasıyla çocukların bakımında ailelerin desteklenmesi. Vatandaş ve göçmen çocukların biraradalığını sağlayacak ve kolaylaştıracak toplum merkezi ve okul-aile birliği ve okul sosyal hizmeti uygulamalarının geliştirilmesi,
- Okul kayıtlarının kolaylaştırılıp teşvik edilmesi, bunun için göçmenlerin dillerinde çocuk ve aileleri bilgilendirmeye yönelik materyallerin hazırlanıp dağıtılması,
- Burs programları ile göçmen çocukların örgün eğitime katılmaları ve eğitimlerini sürdürmelerinin sağlanması,
- Ailelere buradaki hakları ve çocuklara destek olmak için anne babaların aktif olarak neler yapabilecekleri ile ilgili bilgi sağlanması,
- Geleneksel toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yerine daha eşitlikçi rollerin sergilendiği modellerin medya aracılığı ile hem vatandaş hem göçmen ailelere özendirilmesi,
- Aile içi şiddeti önlemek ve ailenin desteklenmesi için aile içi etkili iletişim ve sorun çözme programlarının geliştirilmesi, geneleyaygınlaştırması, bu programlara göçmen ailelerin de katılımının sağlanması,
- Özellikle kız çocuklarının hakları konusunda bilgilendirme yapılması, çocuk yaşta evliliklerin hak ihlali olduğu, yasaya aykırı olduğunun açıkça belirtilmesi,
- Topluluk bazındaki kuruluşlar geliştirilerek, buralara mahalli ve göçmen çocukların birlikte katılımları, oyun oynama alanları ve programları geliştirilmesi,
- Göçmen ve vatandaş çocuklardan oluşturulacak mahalli çocuk toplulukları ile il çocuk komisyonları arasında iletişim sağlanması.
- Çocukların çeşitli konularda bilgilenip, ürettikleri fikirleri mahalle, ilçe, il, ülke düzeyinde politika yapıcılara iletmelerinin sağlanması,
- Sivil toplum düzeyinde, çocuklarla ilgili çalışan STK’lar ile göçmen ve etnik grup STK’ları arasında iletişim köprülerinin kurulması.

Son olarak, sadece göçmen çocuklarının değil tüm çocukların katılımlarını hem çocuklar hem yetişkinler açısından özendirmenin ötesinde, çocuk katılımını göstermelik bir şey ya da zorunlu bir prosedür değil, gerçek bir ihtiyaç haline getirmek gerekmektedir. Bu da ancak çocuk katılımının katkısını kanıtlamakla olur. Çocukların katılımının neleri değiştirdiğini ve neler kazandırdığını göstermek bu eylemin gerçek değerini hepimizin anlamasını sağlar ve çocuk katılımını bir ihtiyaç haline getirir. Bu nedenle, var olan sistemlere çocukların katılımını ölçen, göçmenler açısından geliştirilecek katılım mekanizmalarını değerlendiren ve çocukların katılımı



ile gerçekleşen değişiklikleri takip eden bilimsel çalışmalara her zaman ihtiyaç vardır.

Kaynakça / Reference

- Alderson, P. ve Goodey, C. (1996) Research with disabled children: how useful is child-centred ethics? *Children and Society*, 10 (2) 106-116.
- Anwar, M. (2004). Child trafficking for camel races: A perspective from Pakistan. Centre for Research and Social Development (CRSD): Karachi.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2012). Türkiye’de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması. Ankara: IOM Yayınları
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar – yola çıkınca değişen hayatlar: Bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25 (1): 89-108.
- Bellamy, C. (2003). The state of the world’s children 2003. UNICEF.
- Budiani-Saberi, D. A., Raja, K. R., Findley, K. C., Kerketta, P., & Anand, V. (2014). Human trafficking for organ removal in India: a victim-centered, evidence-based report. *Transplantation*, 97(4), 380-384.
- Ciğerci, F. M. ve Güngör F. (2016). Problems encountered by the foreign primary school students from the perspectives of classroom teachers (Bilecik Sampling). *Journal of Education and Future*, (10) 137-164.
- Cohen, J. (2006) Social, Emotional, Ethical, and Academic Education: Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy, and Well-Being. *Harvard Educational Review*, 76, (2), 201-237.
- Çakırer-Özservet, Y. (2015). *Göçmen çocukların şehre uyumu ve eğitim politikası*. Bulut, Y. (der.), Uluslararası Göç ve Mülteci Uyumu Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü (s. 93-112) içinde. Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Yayınları: İstanbul.
- Çakırer - Özservet, Y. ve Sirkeci, I. (2016). Editörden: Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
- Doğutaş, A. (2016). Tackling with refugee children’s problems in Turkish schools. *Journal of Education and Training Studies*, 4(8), 1-8.
- Donnelly, P. ve Petherick, L. (2004). Workers' playtime? Child labour at the extremes of the sporting spectrum. *Sport in society*, 7(3), 301-321.
- Eurostat (2015). *Trafficking in human beings*. Eurostat statistical working papers, Erişim tarihi 14/02/2019 Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-14-008-1>



- Fiorentino, M., R. (2018). UNICEF World Children'sDay: What is the global status of children?,Erişim tarihi 30/11/2018Erişim adresi: <https://www.euronews.com/2018/11/20/unicef-world-children-s-day-what-is-the-global-status-of-children>
- Güzel, S. (2013). Göçmen çocuklar ve Denizli’de yaşam koşulları.*Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*,1-36.Erişim tarihi: 30/01/2019 Erişim adresi: http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Serkan-guzel12_20ocak2013.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGİM) (2018) Göç İdaresi Genel Müdürlüğü İstatistikler [web sayfası] Erişim tarihi 30/01/2019 Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Hart R. (1992). *Children’sparticipation: Thetheoryandpractice of involvingyoungcitizens in communitydevelopmentandenvironmentalcare*. New York: Unicef.
- Humanium (2015).Map of Global Children’sRights 2015 [factsheet]. Erişim tarihi: 30.12.2018Erişim adresi: <https://www.humanium.org/en/humanium-publishes-the-map-of-global-childrens-rights-2015/>.
- International Labour Office (ILO). (2012). *Global estimate of forcedlabour*. Executivesummary.Geneva: ILO.
- International Labour Office (ILO). (2016). *Global estimates of modern dayslavery*.Geveva: ILO.
- Landsdown, G. (2005).*Theevolvingcapacities of thechild*.InnocentiCentre, Floransa: UNICEF
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar. *Çalışma ve Toplum*, 44(1), 29-44.
- Maslow, A. (1954) *MotivationandPersonality*, New York: HarperandRow.
- McDougall, D., (2008, 06 Ocak). *The scandal of Africa’straffickedplayers*, TheGuardian, Erişim tarihi: 30.12.2018Erişim adresi: <http://www.theguardian.com/football/2008/jan/06/newsstory.sport4>
- McNeish, D. ve Newman, T. (2002).*Involvingchildrenandyoungpeople in decision-making*.McNeish D., Newman H. ve Roberts H. (Der). What Works ForChildren? Effective Services ForChildrenAndFamilies. (s.186-204) içinde. Buckingham: Open UniversityPress.



- OrganisationforEconomicCo-operationand Development (2013). World Migration in Figures, A jointcontributionby UN-DESA andthe OECD tothe United Nations High-Level Dialogue on Migration and Development, 3-4 October 2013 (factsheet). Erişim tarihi: 30.12.2018Erişim adresi: <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>
- Rittersberger-Tılıç, H. (2015). 'Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 80-107.
- Rittersberger-Tılıç, H., Karataş, K., Atasü-Topcuoğlu, R. ve Özdemir, O. (2013). *Türkiye'de refakatsiz küçüklere erişim ve çocuğun yüksek yararına yönelik hizmet sunumunun teşvik edilmesi*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme çalışması. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.
- SavetheChildren (2013). *Review of children's participation in humanitarian programming*, London: SavetheChildren.
- SavetheChildren (2014) *Child Rights Governance and Programming Guidance*, London: SavetheChildren.
- SavetheChildren (2015) *Mapping and Analysis of Children's Participation, Global Report 2015*. London: SavetheChildren.
- Shimazono, Y. (2007). The state of the international organ trade: A provisional picture based on integration of available information. *Bulletin of the World Health Organization*, 85(12), 955-962.
- Takanishi, R. (2004). Leveling the playing field: Supporting immigrant children from birth to eight. *The Future of Children*, 14(2), 60-79.
- Treseder P. (1997). *Empowering children and young people: Training manual*. London: SavetheChildren and Children's Rights Office.
- Uluslararası Çocuk Merkezi. (t.y. a). *Çocuk katılımı el kitabı*. Ankara. Erişim tarihi: 30.12.2018 Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-katilimi-el-kitabi>
- Uluslararası Çocuk Merkezi (t.y. b). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme'ye ilişkin Genel Yorumları 2008 – 2011. Ankara. Erişim tarihi: 30.12.2018 Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/BMCHK-Genel-Yorum-12-Katilim-Hakki.pdf>
- United Nations Children's Fund. (2005). *Combating child trafficking*. Inter-Parliamentary Union and UNICEF
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2014). *2014 Global trends*. UNHCR: Geneva.



United Nations High Commissioner for Refugees. (2018). *UNHCR Türkiye: kilit veriler ve sayılar Eylül 2018* [factsheet]. Erişim tarihi: 18.11.2018 Erişim adresi: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/66220.pdf>

United Nations Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (UN DESA) (2011). *Population Division, Trends in Total Migrant Stock: The 2011 Revision*, [CD-ROM]

